



TÜRKİYE'DE GELİR DAĞILIMININ SOSYAL TABAKALAŞMA ÜZERİNE ETKİLERİ

The Influence of The Distribution of Income on Social Stratification in Turkey

Dr. Öğr. Üyesi Nazife Özge Beşer

Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi -İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, İktisat Bölümü
nokilic@agri.edu.tr



<https://orcid.org/0000-0002-6738-3638>

Doç. Dr. İlhan GÜLLÜ

igullu@hotmail.com




<https://orcid.org/0000-0003-4467-4579>

Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Uluslararası İlişkiler Bölümü

Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi-Journal of Ağrı İbrahim Çeçen University Social Sciences Institute AİCUSBED 5/2 Ekim/Oktober 2019 / Ağrı

ISSN: 2149-3006

e-ISSN: 2149-4053

Makale Türü- <i>Article Types</i> :	Araştırma Makalesi
Geliş Tarihi- <i>Received Date</i> :	06.05.2019
Kabul Tarihi- <i>Accepted Date</i> :	27.07.2019
Sayfa- <i>Pages</i> : 327-346	 https://doi.org/10.31463/aicusbed.560935



<http://dergipark.gov.tr/aicusbed>
This article was checked by

 iThenticate



TÜRKİYE’DE GELİR DAĞILIMININ SOSYAL TABAKALAŞMA ÜZERİNE ETKİLERİ¹

The Influence of The Distribution of Income on Social Stratification in
Turkey

Nazife Özge Beşer
İlhan GÜLLÜ

Özet

Küreselleşme süreciyle birlikte ülkeler, özellikle dış ticaret gibi araçlarla ulusal ekonomilerini geliştirmiş, iktisadi kalkınma sürecinde önemli merhaleler kaydetmişlerdir. Az gelişmiş ülkeler arasındaki ya da gelişmekte olan ülkelerin alt grubundaki bazı ülkeler kişi başına gelir artışıyla bir üst gruba dahil olmuşlardır. Bununla beraber gelir artışına rağmen sosyal gruplar arasındaki çarpıklığın devam etmesi, söz konusu iyileşmenin sorgulanabilir niteliğini öne çıkarmaktadır. Küresel ölçekteki gelir artışından, ülke ve toplum tabakaları dengeli bir biçimde pay alamamıştır.

2006 yılında 530 milyar dolarlık hacme sahip Türkiye ekonomisi 2016 yılında 852 milyar dolarlık GSYH’ye ulaşmıştır. Ancak 10 bin dolar civarındaki kişi başına gelirin, toplumun katmanlarına dengeli bir şekilde ulaştığını söylemek mümkün değildir. 2006-2018 yılları arasında genel ortalama itibarıyla 0,40 oranına denk gelen “Gini katsayısı”, Türkiye’de toplumsal katmanlar arasındaki gelir dağılımının bozuk olduğunu göstermektedir.

Bu çalışmada Türkiye’nin 2006-2018 yılları arasındaki gelir değişimleri incelenmiş, sosyal tabakalar üzerindeki etkileri açısından gelişmekte olan ülkelere özgü ve Türkiye özelinde sonuçlar çıkarılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Sosyal Tabakalaşma, Gelir Dağılımı, Gini Katsayısı, Türkiye, İktisadi Kalkınma, Kişi Başına Gelir

Abstract

With the globalization process, countries, especially foreign trade, have developed their national economies and have taken important steps in the process of economic development. Some countries from underdeveloped countries or sub-groups of developing countries have been included in a higher group with per capita income. Nevertheless, the persistence of social groups despite the increase in income

¹ Bu çalışmanın özeti “International Conference on Social Sciences-Cappadocia” isimli kongrede sözlü olarak sunulmuştur.

highlights the questionable nature of the said improvement. The country and community strata have not been able to get a balanced share of the revenue growth on a global scale.

While, in 2006 530 billion dollars represents the scale of Turkey, in 2016 it reached to the level of 852 billion dollars. However, it is not possible to say that Per capita income around 10 thousand dollars has reached a balanced level in society. Between the years 2006-2018, corresponding to the general average rate of 40 percent as "Gini coefficient", the distribution of income shows that bad between social strata in Turkey.

This study examined changes in income between the years of 2006-2018 in Turkey, specific to developing countries in terms of their impact on social strata and Turkey in particular has been increased results.

Key Words: Social Stratification, Income Distribution, Gini Coefficient, Turkey, Economic Development, Per Capita Income

Giriş

Toplumsal tabakaların şekillenmesinde başta sosyal, ekonomik, kültürel olmak üzere çok sayıda faktör etkili olmaktadır. Gelir dağılımı bireylerin tasarruf ve harcama alışkanlıkları üzerinden servet oluşumunu şekillendirmekte, sosyal sınıfların gelişimi üzerindeki etkileri kaçınılmaz olmaktadır. Yaklaşık son kırk yıldan beri ulusal ekonomilerin dünya ekonomisiyle kenetlenme süreci, fakirliğin kısır döngüsü içerisinde olan ülkelerden bazılarının bir üst gruba geçerek gelişmekte olan ülkeler sınıfına dahil olmalarıyla sonuçlanmıştır. Özellikle uluslararası ticaretin önündeki engellerin azalmış olması küresel ölçekte fakirliği azaltmış olmakla birlikte söz konusu süreç, insanlığı adil gelir dağılımına dayalı bir refah dünyasına ulaştıramamıştır. Dünya Servet ve Gelir Enstitüsü (World Wealth and Income Database)'nün 2017 yılında yayınlanan raporuna göre Dünyadaki gelir artışından, en zengin % 1'lik kesim en fakir % 50'lik kesime göre iki kat daha fazla yararlanmıştır. Ortadirek diye tarif edilen aradakiler ise ya yerinde saymış ya da gelir seviyeleri düşmüştür. 1980'lerden günümüze kadar olan süreç, sosyal tabakalar arasındaki ayrım en fakirler aleyhine olacak şekilde gelişmiştir (Le Monde, 2018).

Dünya ekonomisiyle kenetlenme sürecine girdiği 1980'lerden bu yana geçen dönemde Türkiye ekonomisi de benzer faktörlerin etkisi altında kalmıştır. 2006 yılında 530 milyar dolarlık hacme sahip Türkiye ekonomisi 2016 yılında 852 milyar dolarlık GSYH'ye ulaşmış ancak 10 bin dolar civarındaki kişi başına gelir, toplumun katmanlarına dengeli bir şekilde dağılmamıştır. 2006-2016 yılları arasında genel ortalama itibariyle 0,40 olan "Gini katsayısı", Türkiye'de toplumsal katmanlar arasındaki gelir

dağılımının bozuk olduğunu göstermektedir. Söz konusu durumun, Türkiye’ye özgü koşulları küresel değişimden soyutlanmadan ortaya konulmalıdır.

Bu çalışmada sosyal tabakalaşma, iktisadi boyutuyla ele alınacak ve gelişmekte olan ülkelerin iktisadi gelişme süreci Türkiye’nin son on yılda ortaya koyduğu dinamikler özelinde incelenecektir.

İktisadi Gelişme ve Sosyal Tabakaların Gelişimi

İktisadi gelişme ya da kalkınma sürecinde ülkeler, mevcut durumlarına göre daha yukarılara doğru mesafe kaydetmekte, bu durum ise sosyal sınıfların oluşumu ya da var olan tabakaların değişimi sonucunu doğurmaktadır. Bu bakımdan, on dokuzuncu ve yirminci yüzyıldaki iktisadi gelişme ve kalkınma çabaları tarihi sürecin günümüze taşıdığı örneklerdendir.

Kavramsal İlişki Bakımından İktisadi Gelişme ve Sosyal Tabakalaşma

İktisadi gelişme ve kalkınma kavramları ilk tanımlamalarda, bir ekonomide temel ihtiyaçların karşılanabilmesi gibi geri kalmışlık durumunun tersi ile ifade edilmişken, 1970’li yıllardan itibaren milli gelirdeki artış boyutunun ötesine geçmiştir. “Kalkınmanın temel amacı, üretim ve istihdam yapısını, tarımdan daha çok sanayi ve hizmetler sektörleri doğrultusunda dönüştürmek olunca bu yaklaşıma uygun olarak *kişi başına gelir* ülkenin refahındaki değişimleri göstermek için kullanılmaktaydı (Dinçer vd., 2003:6). Günümüzde gelişmekte olan ülkelerin kat etmiş oldukları iktisadi merhale kalkınma, sanayileşme sürecini tamamlamış olan ülkelerinki ise gelişme kavramları ile ifade edilmektedir. Gelişmekte olan ülkeler kalkınma sürecinde altyapı eğitim, sağlık gibi temel alanlarda önemli eşikleri aşmaya çalışırken, söz konusu alalardaki eksiklerini tamamlamış olan gelişmiş ülkeler çabalarını, iktisadi refahın adil dağılımını sağlamak konusunda yoğunlaştırmaktadırlar.

Kalkınma, kişi başına düşen gelirin ve salt üretimin arttırılmasının yanında az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerdeki sosyo-kültürel yapının da değiştirilip, geliştirilmesi anlamına gelir. Büyüme ise, kişi başına düşen gelirin ve üretimin arttırılması olarak tanımlanır. Nicelikten çok nitelik bakımından önemlidir (Han ve Kaya, 2002: 2).

Ekonomik büyüme gelir artışlarıyla ölçüldüğü için toplumsal gelişmişliği yeterince açıklayamamaktadır. Diğer taraftan gelişmişlik kavramı, gelir artışı ve fiziki kapasite büyüklüğünün yanında, gelir gruplarının bölgelerarası dağılımı ile sosyal kültürel birikimi, başka bir ifadeyle toplumsal gelişmişlik düzeyini ifade etmektedir (Dinçer vd., 2003: 7).

Sosyo-ekonomik gelişmişlik, halkın yaşam kalitesini arttıran çok boyutlu bir süreçtir. Ekonomik, sosyal, siyasi ve kültürel hakların tatmin

edilmesini, kalkınma olanaklarının eşit dağılımını, toplumsal cinsiyet eşitliğini, yoksulların güçlendirilmesini, yani “tüm toplumsal sistemin yukarı doğru hareketi” ni gerektirir (Myrdal, 1977). Ancak toplumda belirli bir grup veya insanlar arasındaki değerli kaynakların (zenginlik, güç, sosyal fırsatlar) dağılımı eşitsizliğe neden olur (Stolley, 2005: 131).

Sosyal tabakalaşma, farklı insan gruplaşmaları arasındaki yapılaşmış eşitsizlikler olarak tanımlanabilir (Giddens, 2012:256). Sosyal sistemlerin üyeleri, ya açıkça veya zımmen, bazı niteliklere sahip bulunmaları veya değişik alanlardaki başarıları oranı ve değerine göre değerlendirilip derecelendirilmekte, tabakalaştırılmaktadır. Toplum üyelerinin birbirini değerlendirmesi işgal ettikleri mevkilerin derecelerinin karşılaştırılmasıyla olmaktadır. Bu karşılaştırma ve değerlendirmeler üzerinde grup üyeleri anlaşınca, yerleşen değer hükümleri sosyal değerlendirmeler halini almaktadır (Dönmezer, 1984: 303).

Wilfrede Pareto’ya göre tabakalaşma, bireylerin alt tabakalardan üst tabakalara ve üst tabakalardan alt tabakalara sürekli olarak hareket etmesi şeklinde tanımlanırken, Gerhard Lenski ise tabakalaşmanın başlangıçta işlevsel olduğunu kabul etmekle birlikte, bu işlevselliğin uzun bir süre ortadan kalkacağını ve toplumsal bir norm olarak devam etmeye eğilim göstereceğini belirtir (Tezcan, 1996: 127).

Sosyal tabakalaşma toplumda insan kategorilerinin hiyerarşik bir biçimde sıralandığı sistemdir. Dört önemli ilkeye dayanır (Ünal, 2016: 12):

-Sosyal tabakalaşma toplumun bir özelliğidir, bireysel farklılıkların basit bir yansıması değildir.

-Sosyal tabakalaşma kuşaktan kuşağa taşınır. Yüksek gelirli toplumlarda bazı bireyler sosyal hareketlilik-sosyal hiyerarşi içinde konum değişimi yaşayabilirler.

-Sosyal tabakalaşma evrenseldir, ancak değişkendir. Sosyal tabakalaşma her yerde bulunur. Bazı toplumlarda eşitsizlik çoğunlukla saygınlık konusudur.

İnsanlık tarihinde dört temel tabakalaşma biçimi ayırt edilmektedir. Bunlar; kölelik, kast, zümre ve sınıftan oluşmaktadır (Bozkurt, 2015:195). Kast sistemi, tarih boyunca Hindistan’ da görülen ve üzerinde birçok araştırma yapılmış bir tabakalaşma sistemidir. Zümreler sisteminde tabakalaşma ise, üyesi olunan ailenin toplumsal statüsüne bağlıdır. Toplumsal sınıf da diğer sistemlerden önemli biçimde farklılık göstermektedir. Sınıflar on yedinci yüzyıldan itibaren gelişip ortaya çıkan sanayi toplumlarının karakteristik özelliğidir (Ünal, 2016:28).

Sosyal Tabakalaşmanın Boyutları

Sosyologlar arasında tabakalaşmanın belirttiği eşitsizliğin boyutları konusunda bir uzlaşma olmamasına rağmen, bu temelin ekonomik, statü ve güç-iktidar farklarına ve bunların bir bileşimine dayandığı konusunda ortak bir kanaat vardır (Afacan, 2001:160).

Ekonomi

Tabakalaşmanın ekonomik boyutu, bir sosyal sistemin üretici iş hizmetlerinin ve maddi ürünlerin eşitsiz olarak dağılmasından ibarettir. Sözü geçen değerlerin eşitsiz olarak dağılması, tabakalaşmanın bir temelini oluşturur (Dönmezer, 1984: 306). Ekonomide üretim faktörlerinin aynı olup farklı piyasalarda farklı gelir elde etmeleri sonucu ekonomik eşitsizlikler ortaya çıkmaktadır. Bu durum mevcut üretim faktörlerinin de eşitsiz bir şekilde dağılmasına neden olmaktadır (Bayraktutan, 1994:186).

Üst tabakada yer almak ve bu statüyü devam ettirmek kayda değer bir zenginlikle olur. Weber’in belirttiği gibi, belirli bir sosyal tabakaya ait olanlardan belirli bir hayat tarzını sergilemeleri beklendiğinden, zengin bir kişinin tarzıyla yaşamak büyük miktarda paraya sahip olmayı gerektirmektedir (Afacan, 2001:168).

Statü

Kişinin toplum içerisindeki pozisyonu ve bu pozisyona toplumun gösterdiği saygıyı ifade eder. Statü, toplumsallaşma sürecinde birkaç açıdan önemlidir. Öncelikle toplumsal statüler değiştikçe, o statüden beklenen roller ve davranış kalıpları da değişmektedir (Zencirkıran, 2015: 88). Statü farklılıklarının temelinde mesleki saygınlık, entelektüel birikim, yetenek ve ailelerin konumu-mevkii bulunabilir. Statü, cinsiyet, ırk ve miras yoluyla devralınabilir veya çalışma ve başarı yoluyla kazanılabilir (Afacan, 2001: 174).

Max Weber’in kuramında sosyal statü, insanların birbirleri hakkında yaptıkları değerlendirmeleri anlatır ve bir statü grubu olumlu veya olumsuz, özel toplumsal onur değerlendirmelerine sahip bireylerden oluşur. Weber’in görüşü, ortak bir hayat tarzı ve tüketim kalıbıyla nitelenen gerçek topluluklar olarak statü gruplarını öne çıkartmasından dolayı önemlidir. Weber’e göre, ekonomik sınıflar olağan durumlarında birer toplumsal birlik oluşturmadıkları halde, statü grupları oluştururlar (Ünal, 2016:44).

Güç-İktidar

Tabakalaşmanın güç-iktidar boyutu, başkalarının ihtiyaçlarını ve dirençlerini dikkate almadan, istenen bir hareket tarzını ne gibi araçlarla olursa olsun yerine getirmek kabiliyetinin eşitsiz olarak dağıtılmasını ifade eder

(Dönmezer, 1984:306). Güç, izin verilsin veya verilmesin başkalarının eylemlerini etkileme ve kontrol edebilme özelliği olarak da tanımlanabilir. Güç bazı amaçlara ulaşmak için kullanılmaktadır. Diğer taraftan, otorite başkalarının davranışlarını az çok onların muvafakati doğrultusunda yönlendirmek ve kontrol etmektir. İnsanlar bir otoritenin emir ve rehberliğine uyma eğilimindedirler. Çünkü, bu otoritenin neyin yapılacağına karar verme hakkı ve deneyimi olduğuna inanılmaktadır. En büyük sosyal, ekonomik ve siyasi güç üst tabakalarda yoğunlaşmıştır (Afacan, 2001: 178).

Türkiye’de Sosyo-Ekonomik Gelişmeyi Belirleyen Faktörler

Sosyo-ekonomik gelişmeyi belirleyen faktörler çok çeşitli olmakla birlikte, bu göstergeleri sosyal, ekonomik ve coğrafi göstergeler olmak üzere üç ana grupta toplamak mümkündür. Sosyal göstergeler olarak, demografik, eğitim, sağlık, istihdam ve sosyal güvenlikle ilgili göstergeler kullanılmaktadır. Ekonomik göstergeler altında, mali ve finansal, imalat sanayi, tarım, dış ticaret, enerji, konut altyapı ve diğer sosyoekonomik göstergeler yer almaktadır. Coğrafi gösterge olarak ise, denizden yükseklik, deniz kıyısında olup olmama ve iklim türü göstergeleri kullanılmaktadır (Albayrak, 2005: 156).

Türkiye’de bölgeler arasında gelişmişlik farkının ekonomik ve sosyal sebepleri şöyle sıralanabilir: *i*-imalat sanayinin bölgesel olarak dengesiz dağılımı ve yalnızca birkaç bölgede toplanmış olması, *ii*- imalat sanayideki işgücü verimliliğinin bölgelerarasında farklılık göstermesi, *iii*-tarım sektöründeki emek verimliliğinin düşük olması, *iv*-iç ticaret hadlerinin tarımın aleyhine gelişmesi, *v*- geri kalmış bölgelerde doğurganlık oranının yüksek olması ve işgücüne katılım oranının düşük olması (Mutlu, 1992:105), *vi*- bölgesel planlama açısından kurumsal yapının yetersizliği, *vii*- bazı bölgelerde alt yapı yatırımlarının tamamlanmamış olması (Uzay, 2005: 95).

Bu bölgesel gelişmişlik farklarının azaltılması konusunda birtakım politika geliştirilebilmesi sosyo-ekonomik gelişmişlik düzeylerinin ölçülmesini gerektirmektedir. Bu anlamda bölgelerarası farklılıkların sosyo-ekonomik gelişmişlik açısından değerlendirilmesine imkân veren bir takım ölçme ve değerlendirme kriteri ile çok çeşitli çalışmalar yapılmaktadır. Ekonomik Kalkınma ve İş birliği Örgütü (OECD), Dünya Bankası, Avrupa Birliği (AB) ve Birleşmiş Milletler (BM) gibi uluslararası kuruluşlar söz konusu çalışmalarda farklı değişkenleri gözeterek sosyo-ekonomik gelişmişlik göstergeleri farklı şekillerde sınıflandırmaktadır (Sakarya ve İbişoğlu, 2015: 213).

Türkiye’de Ekonomik Gelişmenin Sonucu Olarak Sosyal Tabakalaşma

1980’li yıllar Türkiye’de tarım toplumu hâkim olmuştur. Çalışanların eğitim ve gelir seviyesi düşük olduğundan %12,95’i vasıfsız çalışanlar, %59,85’i çiftçiler ve çiftlik çalışanları sınıfında yer almaktadır. Yüksek dereceli profesyoneller ve düşük dereceli profesyoneller çalışanların %6, 21’ini oluşturmaktadır. Alt sınıf mesleklerinin payı %25,6 ve üst sınıf mesleklerinin payı %1,59’dur.

2000 yılına gelindiğinde bu yapı değişmiştir. Yüksek dereceli profesyoneller, %172 artarak 800 bine ulaşmıştır. Yine orta sınıf mesleklerinin payı da %51,56 olmuştur. 2012 yılından bu yana Türkiye’nin sınıf yapısının gelişmekte olan ülkelere benzediği görülebilir. Yüksek dereceli profesyonellerin sayısı 1,47 milyona ulaşarak toplam içindeki payı %5,91 olmuştur.

Orta sınıf meslek sınıflarındaki artış da %170 ile genel toplamdaki artıştan fazla olmuştur. Sıradan kafa işçileri sınıfı sayısı 1980’li yıllardan bu yana %357 artarak toplam içindeki payı %18,4’e yükselmiştir. Düşük dereceli profesyonellerin sayısı aynı dönemde 850 binden 2,43 milyona, küçük işverenler ve kendi işinde çalışanların sayısı 1 milyondan 4,57 milyona ve vasıflı çalışanların sayısı ise 1,29 milyondan 12,8 milyona ulaşmıştır. Böylece Türkiye nüfusunun yarısından fazlası orta sınıf mesleklerine dahil olmuştur (Yıldırım, 2016: 104).

Aşağıdaki Tablo 1, Türkiye’de 2006-2018 dönemi ekonomide yaşanan değişimi göstermektedir.

Tablo 1. Türkiye’de Ekonomik Göstergeler

Gösterge	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018
GSMH (milyar\$)	731	775	788	823	799	717	864	851	784
KBGSYH (\$)	10,111	10,538	10,539	10,800	10,303	9,125	10,817	10,537	9,346
İhracat (milyar\$)	155	186	207	211	223	201	150	165,8	174,7
İthalat (milyar\$)	196	253	248	265	257	221	191	224	216

Kaynak: Dünya Bankası Göstergeleri (World Development Indicators), 2019

Türkiye’de eşitsizliğin en görünen yüzlerinden birisini gelirdeki farklılıklar ve buna bağlı olarak ortaya çıkan yoksulluk sorunu oluşturmaktadır.

Gelir Dağılımında Eşitsizlik ve Gelir Yoksulluğu

İktisadi büyüme kadar önemli bir konu da gelir dağılımı ve yoksulluk konularıdır. İktisadi büyüme, sadece az bir çoğunluğun gelirini artırabilir veya yoksulluk oranlarında bir artışa neden olabilir. Gelir dağılımı, bir ülkenin belirli bir dönemde ürettiği mal ve hizmetlerin para cinsinden ifadesi olan gayri safi yurtiçi hasılanın, bireyler veya üretim faktörleri arasında bölünmesi suretiyle elde edilmesidir (Topkaya, 2017: 112). Gelir eşitsizliği ise, bir ülkedeki gelirin o ülkede yaşayan bireyler tarafından adil ve eşit olarak bölüşülmemesi olarak tanımlanabilir (Kuştepeli ve Halaç, 2004: 144).

Gelir dağılımı bağlamında sosyo-ekonomik yaşamda eşitlik ilkesi, birçok toplum açısından önemli bir değer olarak görülmektedir. Siyasi düşüncesi, kültürel değerleri ve dini inancı ne olursa olsun insanlar eşitsizlik konusuna önem vermektedirler. Gelir dağılımının adaletli olmaması aynı zamanda büyüme ve makroekonomik istikrar için önemli etkilere sahip bulunmaktadır (Topkaya, 2017: 112).

Gelir dağılımı ve eşitsizliği birçok faktörü etkilediği gibi, birçok faktörde gelir dağılımını etkilemektedir. Gelir dağılımı eşitsizliğine neden olan faktörler şöyle sıralayabiliriz (Karaman ve Özçalık, 2007: 27): *i*-Çeşitli rızikoları kabullenebilmek, *ii*-Eğitim sistemi ve tarzı, *iii*-Bireyin iş tecrübesi, *iv*-Aileden gelen servetin çözülmesi, *v*-Piyasada değişen koşullardaki rekabet, *vi*-Bölgesel gelişmişlik düzeyi.

Gelir dağılımını etkileyen ve belirleyen faktörleri dikkate alırken yoksulluk kavramı göz ardı edilmemelidir. Gelir dağılımı yoksulluktan daha geniş bir kavram olmasına rağmen, nüfusun tümüne ait dağılımı belirlediği için, gelir dağılımı eşitsizliği ve yoksulluk arasında pozitif bir ilişki vardır. Gelir dağılımı eşitsizliği ne kadar artarsa yoksullukta o kadar artar (Kuştepeli ve Halaç, 2004:145).

Kişisel gelir dağılımı ile ilgili Türkiye’de çeşitli kişi ve kurumlar tarafından çok sayıda araştırma yapılmış ve bu araştırmalarda farklı yöntemler kullanılmıştır. Ancak kişisel gelir dağılımını ortaya çıkarmak üzere yapılan çalışmaların çoğunluğu gelir dağılımı anketlerini kullanarak veri elde etmekte ve gelir dağılımı eşitsizliği analiz edilirken genellikle yüzde paylar analizi ile Gini katsayısı dikkate alınmaktadır (İslamoğlu, 2017:128). Bu analiz doğrultusunda hanehalkları kullanılabilir gelirlerine göre küçükten büyüğe doğru sıralanarak 5 gruba ayrıldığında; “ilk %20’lik grup” geliri en düşük olan grubu, “son %20’lik grup” ise geliri en yüksek olan grubu tanımlamaktadır. Tablo 2’de Türkiye’de 2010-2017 yılları arası kişisel gelir dağılımı konusunda yapılan çalışmalara ait veriler gösterilmektedir.

Tablo 2. Kişisel Gelir Dağılımı Sonuçları

%20'lik gruplar	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017
İlk %20	5.8	5.8	5.9	6.1	6.2	6.1	6.2	6.3
İkinci %20	10.6	10.6	10.6	10.7	10.9	10.7	10.6	10.6
Üçüncü %20	15.3	15.2	15.3	15.2	15.3	15.2	15.0	15.1
Dördüncü %20	21.9	21.7	21.7	21.4	21.7	21.5	21.1	21.4
Son %20	46.4	46.7	46.6	46.6	45.9	46.5	47.2	46.7
Gini Katsayısı	0.402	0.404	0.402	0.400	0.391	0.397	0.404	0.400
P80/P20	8.0	8.0	8.0	7.7	7.4	7.6	7.7	7.6

Kaynak: TÜİK, Gelir ve Yaşam Koşulları Araştırması

Ülkemizdeki gelir dağılımı ve yoksulluğun boyutu incelendiğinde dengeli bir gelir dağılımından söz etmek mümkün değildir. 2010 yılı ile 2016 yılı karşılaştırıldığında, yüzde paylar analizine göre ilk %20'lik grubun gelirden aldığı payda %0.4 artış yaşanırken, son %20'lik grubun payında %0.8 artış yaşanmıştır. Üçüncü %20'lik gelir grubunda olan orta gelirli kesimin aldığı payda 2010 yılından buyana pek fazla değişiklik olmamıştır. TÜİK tarafından yayınlanan Gelir ve Yaşam Koşulları Araştırması Raporu'na göre %20'lik gruplar itibarıyla kişisel gelir dağılımına bakıldığında ilk %20'lik ile son %20'lik dilim arasında yaklaşık 8 kat olması gelir dağılımı adaletsizliğini açık şekilde ortaya koymaktadır.

Gelir dağılımı eşitsizliğini ölçmek için kullanılan araçlar oldukça fazla olmasına rağmen, ülkemizde genellikle Gini katsayısı kullanılmaktadır.

Gelir dağılımındaki eşitsizliği ölçmek amacıyla kullanılan Gini katsayısı Türkiye için Tablo 3'te verilmiştir. Gini katsayısı 0 ile 1 aralığında değer almaktadır. Gini katsayısının 0 olması mutlak eşitliği gösterirken, 1 olması ise mutlak eşitsizlik anlamına gelmektedir.

Tablo 3. Hanehalkı Kullanılabilir Gelire Göre Gini Katsayısı

Yıllar	Gini Katsayısı
2006	0,403
2007	0,387
2008	0,405
2009	0,415
2010	0,402
2011	0,404
2012	0,402
2013	0,400
2014	0,391
2015	0,397
2016	0,404
2017	0,400

Kaynak: TÜİK, Gelir ve Yaşam Koşulları Araştırması 2006-2015

Tablo 3, hane halkı kullanılabilir gelire göre, Türkiye’de Gini katsayısı 2006 yılından 2009 yılına kadar gerilemiş ve 2009 yılında yükselerek 0,415 olmuştur. Bu durum, 2008 yılında yaşanan küresel ekonomik krizin Türkiye genelinde gelir dağılımında bir bozulmaya neden olduğunu işaret etmektedir.

Dünyada ve TÜİK tarafından yapılan yoksulluk analizleri ile karşılaştırmalarda yoksulluk sınırı kişi başına günlük gelir olarak satın alma gücü paritesi bazında ele alınmaktadır. TÜİK’in her yıl düzenli olarak yaptığı yoksulluk çalışmasında tüketim harcamasına dayalı olarak mutlak ve görel yoksulluk sınırları ile 1\$, 2.15\$ ve 4.3\$ olarak tanımlanan yoksulluk sınırları ile harcaması bu sınırların altında kalan yoksul nüfusun oranları hesaplanmaktadır.

Bir ülke ekonomisinin kalkınmışlığının ölçülmesinde sadece iktisadi büyümenin yeterli olmamasından dolayı insan endeksli ölçme teknikleri

geliştirilmiştir. Bundan dolayı Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı (UNDP) tarafından geliştirilen İnsani Gelişmişlik Endeksi (HDI), insani kalkınmanın ölçülmesini sağlarken, ülkeleri kendi içinde ve başka ülkelerle karşılaştırmasına imkân sağlamaktadır (Tüylüoğlu ve Karalı, 2005:78).

İnsani gelişmişlik endeksi 0 ile 1 arasında değer almaktadır. Değerin 0’a yakın olması düşük insani gelişmişlik seviyesini, 1’e yaklaşması ise yüksek insani gelişmişlik seviyesini ifade etmektedir.

HDI sıralamasına göre ülkeler gelişmişlik düzeylerine göre günümüzde dört grupta değerlendirilir (Şahin ve Gökdemir, 2016:9). Bu durum aşağıdaki Tablo 4’te gösterilmektedir.

Tablo 4. Gelişmişlik Seviyesi

İnsani Gelişmişlik Seviyesi	Skor Aralığı
Düşük İnsani Gelişmişlik	0-0,479
Orta İnsani Gelişmişlik	0,480-0,670
Yüksek İnsani Gelişmişlik	0,671-0,780
Çok Yüksek İnsani Gelişmişlik	0,781-1

Kaynak: UNDP, 2019

Tablo 5. İnsani Gelişim Endeksi

Yıllar	İnsani Gelişim Endeksi (HDI)
2006	0,701
2007	0,708
2008	0,710
2009	0,718
2010	0,734
2011	0,753
2012	0,760
2013	0,771
2014	0,778
2015	0,783
2016	0,787
2017	0,791

Kaynak: UNDP, 2019

Türkiye’nin insani kalkınma göstergelerinde artış ve azalışlar HDI’nın değerlerini yıllar içerisinde etkilemiştir. Tablo 5’de 2006 yılında 0,701 olan HDI değeri, 2016 yılında insani kalkınma göstergelerindeki

artışlara paralel olarak 0,787'ye yükselmiştir. 2008 yılında yaşanan küresel finansal kriz nedeniyle fazla artış göstermeyen HDI endeksi bu yıllardan sonra sürekli olarak artış göstermiştir.

Sosyal Güvenliğe Dair Eşitsizlikler

Sosyal devlet kavramının vazgeçilmez unsurlarından biri olan sosyal güvenlik kavramı, İnsan Hakları Evrensel Beyanamesi'nde "herkesin analık, işsizlik, yaşlılık ve ölüm gibi insan iradesi dışında meydana gelen risklere karşı güven içerisinde olması gereğinin yanı sıra, beslenme ve barınma gibi her türlü temel ihtiyacın karşılanması" olarak ifade edilmektedir (Çiftçiyıldız ve Şahin, 2017: 106).

Türkiye'de yoksullukla mücadele etmek, sosyal güvenlik sistemi dışında kalan yoksulların ekonomik ve sosyal hayata daha aktif katılımlarını sağlamak ve acil ihtiyaçlarını karşılamak amacıyla 1986 yılında 3294 sayılı yasa ile Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışmayı Teşvik Fonu kurulmuştur. 2004 yılı sonunda ise Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışmayı Teşvik Fonu Genel Sekreterliği yeniden yapılandırılarak, Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Genel Müdürlüğü oluşturulmuştur (Gül ve Gül, 2008: 368). 8 Haziran 2011'de ise 27958 tarihli Resmî Gazetede yayınlanan 633 Sayılı Kanun Hükmünde Kararname (KHK) ile Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı (ASPB) kurulmuştur. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığının 633 sayılı KHK'de belirtilen görevleri arasında şunlar yer almaktadır (Üzümcü ve Korkat, 2014: 154);

- * aile yapısı ve değerlerini korumak,
- * çocukları her türlü istismardan korumak,
- * kadınlara karşı ayrımcılığı önlemek,
- * engelli ve yaşlıları her türlü ihlal ve dışlanmaya karşı korumak.

Bu amaçla yapılan yardımlar; doğum yardımları, engelli evde bakım yardımı, sosyal ve ekonomik destek, koruyucu aile ödemeleri, engelli ve engelli yakını, şartlı eğitim yardımı, sağlık yardımı, eşi vefat etmiş kadınlar, yaşlı aylığı ve diğer yardımlar olarak sınıflandırılmaktadır.

Sosyal yardım programları, genel anlamda sosyal güvenlik sistemlerinden ayrılan ve bu yönüyle piyasa başarısızlıklarına çözüm getirmeyi amaçlayan, sosyal güvenlik uygulamalarının aksine; sosyal yardım programları, sisteme maddi katkı yapılmaksızın yardım alıcısına yarar sağlayan ve yoksulları hedef kitle olarak seçtikleri refah uygulamalarındandır. Bu yardımlar genellikle vergiler ile finanse edilmektedir. Herhangi bir karşılık söz konusu olmaksızın gereksinim içinde bulunan kişileri kapsamaktadır. Sosyal yardımlar, tek yanlı olarak devlet ya

da kamu makamlarınca yasal yetki ve görev verilmiş gönüllü kuruluşlar tarafından yapılmaktadır. Yararlanan kişinin herhangi bir mali katkısı söz konusu değildir (Çift yıldız ve Şahin, 2017:110).

Tablo 6 Türkiye’de sosyal koruma kapsamında yardım ve maaş alan kişi sayısını göstermektedir.

Tablo 6. Sosyal Koruma Kapsamında Yardım ve Maaş Alan Kişi Sayısı

Toplam Kişi Sayısı	2015		2016		2017	
	Erkek	Kadın	Erkek	Kadın	Erkek	Kadın
Maaş alan	7.267	5.269	7.439	5.459	7.623	5.637
Engelli maaşı	508	324	505	334	502	345
Emekli/yaşlı maaşı alan	6536	1998	6717	2093	6907	2187
Dul/yetim maaşı alan	256	3151	262	3307	263	3397

Kaynak: TÜİK, Gelir Dağılımı ve Yaşam Koşulları İstatistikleri

Tablo 7, 2017 yılında Türkiye’de gelir gruplarının gelir türlerine göre oransal olarak bileşimini göstermektedir.

Tablo 7. 2017 Yılında Yüzde 20’lik Gruplar ve Gelir Türlerine Göre, Yıllık Gelirlerin Oransal Dağılımı (Dikey)

Gelir Türleri	En yoksul %20	İkinci %20	Üçüncü %20	Dördüncü %20	En zengin %20
Maaş-ücret	39.9	46.1	46.9	51.7	49.8
Yevmiye	14.1	7.4	3.6	2.3	0.4
Müşebbislik geliri	17.4	15.7	15	14.1	24.1
Tarım	8.7	6.6	5.6	4.5	2.8
Tarım dışı	8.6	9.1	9.4	9.7	21.2
Gayrimenkul	0.7	1.2	1.8	2.8	4.7
Menkul kıymet	1.9	1.6	1.5	1.6	4.6
Emekli, dul ve yetim aylığı	12.1	21.4	25.8	23	13.7
Diğer sosyal transferler	7.4	2.8	2.3	1.6	0.9
Diğer hanelerden transfer	5.2	3.3	2.9	2.7	1.8

Diğer	1.3	0.5	0.3	0.2	0
--------------	-----	-----	-----	-----	---

Kaynak: TÜİK, 2019, Gelir Dağılımı ve Yaşam Koşulları İstatistikleri

Tabloda görüldüğü gibi, maaş ve ücret alan en yoksul %20'lik nüfus en zengin %20'lik nüfusun yarısı kadardır. Sosyal transferlere bakıldığında ise en zengin %20'lik nüfusta çok düşük olmasına rağmen, en yoksul %20'lik nüfusta bile çok az yer tutmaktadır. Bu sonuç yapılan sosyal yardımların bu yardımlardan yararlanacak nüfusa gelir garantisi vermekten oldukça uzak olduklarını ortaya koymaktadır.

Eğitime Dair Eşitsizlikler

Bir ülkenin gelişmişliği, o ülkede yaşayan insanların iyi ve sürekli bir eğitim almaları ve bu eğitim sonucunda elde ettikleri bilgi ve beceriyi ekonomiye kazandırmalarına bağlıdır. Bireylerin bilinçlenmesi, çalışma, öğrenme ve düşünme isteği ile donatılması sonucu kalkınmaya olan katkıları da artmaktadır. İşgücünün veriminin artırılması, sürdürülebilir sosyal ve ekonomik kalkınmanın desteklenmesi ve hızlandırılması, değişimin ve gelişimin anahtarı olan eğitimin görevi olmaktadır (Çakmak, 2008: 39).

Dünya genelinde okuma-yazma oranlarında gözlemlenen kadın-erkek farklılaşması gittikçe azalmakla birlikte Türkiye'de okuma yazma oranlarında görülen kadın-erkek farklılaşması oldukça yüksektir. Eğitim alanında yaşanan eşitsizlikler ailenin sosyo-ekonomik düzeyinin ve çocuğun dünyaya geldiği koşulların dikkate alınması gerektiğini ortaya koymaktadır. Okula başlama ve devam etme sürecinde etkin olan en önemli nedenler incelendiğinde yaşanan yerin eğitim açısından sunduğu fırsatların azlığı, cinsiyet ayrımcılığını pekiştirmekle birlikte erkek çocuklarının kız çocuklarından daha fazla okula gönderilmesine neden olmaktadır (Gök, 2016: 354).

Tablo 8. Cinsiyete Göre Nüfusun Okur-Yazarlık Oranı %

Yıllar	Kadın	Erkek
2006	80	96
2007	81	96
2008	86	96
2009	87	97
2010	90	97
2011	91	98
2012	91	98
2013	92	98

2014	92	98
2015	93	98
2016	82	88
2017	94	96

Kaynak: World Bank, 2019 (2008 yılı hariç bütün veriler Dünya Bankası Kalkınma Göstergelerinden elde edilirken, 2008 yılı verisi TÜİK Nüfus ve Kalkınma Göstergelerinden elde edilmiştir.

Tablo 8, 15 yaş üzeri kadın erkek okur yazarlık oranlarını yüzde olarak göstermektedir. Kadın ve erkek okur-yazarlık oranları incelendiğinde kadın okuryazarlığı ve erkek okuryazarlığı arasında önemli farkların olduğu görülmektedir. Tabloya göre, 2006 yılında okuma yazma bilmeyen erkek sayısı %4, okuma yazma bilmeyen kadın %19’dur. 2015 yılına kadar aradaki fark giderek azalmış olsa da 2015 yılında okuma yazma bilmeyen erkek sayısı %2, okuma yazma bilmeyen kadın sayısı %7’dir. Bunun nedenleri arasında bölgesel gelişmişlik düzeyi, aile yapısı ve cinsiyet ayrımcılığı gibi durumlar sayılabilir.

Ekonomik gelişmişlik seviyesi yüksek olan ülkelerde kadınların okuma-yazma oranının daha yüksek olduğu görülmektedir. Ancak Türkiye’de milli gelir artışına rağmen özellikle Doğu Bölgeleri’nde eğitimde fırsat eşitliğinin yakalanamadığı gözlenmekte ve ülke çapında gelir seviyesi düşük olan ailelerin kız çocuklarının %6’sı ortalama olarak 2 yıldan daha az sürede eğitim görmekte ve bu oran yine Doğu illerinde %43’e kadar yükselmektedir (Kaya, 2015: 3). Türkiye’de kadınların okuma-yazma oranının düşük olmasının sebepleri arasında, kız çocuklarının erken yaşta evlendirilmesi, okuma-yazmasının önemsenmemesi, kız çocuklarına ailede anneye yardımcı gözüyle bakılması yatmaktadır (Özaydınlık, 2014)

Tablo 9, 2006-2016 yılları arasında Türkiye’de yetişkin okur-yazarlık oranlarını göstermektedir.

Tablo 9. 15 Yaş Üstü Okuma Yazma Bilen ve Bilmeyen Kişi Sayısı

Yıllar	Okuma Yazma Bilenler	Okuma Yazma Bilmeyenler
2010	48.128.011	3.812.092
2011	50.508.897	3.163.396
2012	52.021.230	2.784.257
2013	53.091.478	2.643.712
2014	54.875.143	2.622.084
2015	56.161.148	2.583.951

2016	57.246.916	2.462.604
------	------------	-----------

Kaynak: TÜİK, 2019

Tablo 9, Türkiye’de 15 yaş üstü okuma-yazma bilen ve bilmeyenlerin sayısını vermektedir. Tablo incelendiğinde 2010 yılından bu yana okuma yazma bilenlerin sayısının sürekli olarak artmasının yanında, okuma yazma bilmeyenlerin sayısının da önemsenmeyecek kadar fazla olduğu görülmektedir.

Türkiye’de son yıllarda kamunun artan eğitim yatırımlarıyla okullaşma oranları hızla artmış ve genç nüfus için eğitimde tabakalaşma azalmıştır, ama eğitim yaşını geçmiş kişiler arasındaki fark değişmemiştir (Güneş ve Tekgüç, 2016: 376).

Sağlık Alanında Eşitsizlikler

Sağlık alanında eşitsizlik başta yoksulluk olmak üzere, işsizlik, yeterli ve sağlıklı beslenememe, sağlıksız gıda, temiz içme suyuna ulaşamama, eğitimsizlik ve ülkede yaşanan terör olayları veya savaşlar gibi nedenlerden dolayı ortaya çıkmaktadır. Eşitsizlikle ilgili temel sorun gelir seviyesi düşük olan bireylerin gerek ödeme güçlüğünden gerekse de yeterli bilince sahip olmamalarından dolayı sağlık hizmetlerine ulaşamamalarıdır.

Tablo 10. Doğumda Yaşam Beklentisi (Yıl)

Yıllar	Doğumda Beklenen Yaşam Süresi
2010	74.154
2011	74.437
2012	74.711
2013	74.97
2014	75.23
2015	75.49
2016	75.75
2017	76.00

Kaynak: Dünya Bankası, 2019

Tablo 11. Ölüm Oranları (1000 kişi)

Yıllar	Ölüm Oranları
2010	5.849
2011	5.835
2012	5.824
2013	5.817
2014	5.814
2015	5.814
2016	5.819
2017	5.83

Kaynak: Dünya Bankası, 2019

Tablo 10 ve 11 Türkiye’de 2010-2017 yılları arasında doğumda yaşam beklentisi ve ölüm oranlarını göstermektedir. Tablo 9 incelendiğinde 2010 yılından itibaren doğumda yaşam beklentisinin sürekli olarak arttığı gözlenmektedir. Tablo 11 incelendiğinde ise ölüm oranlarının yıldan yıla düştüğü görülmektedir. Bu durumun yaşanmasında son yıllarda sağlık hizmetlerine erişimin genişlemesi ve özellikle sosyal güvenlik kurumları arasındaki farklılıkların azaltılması olarak gösterilebilir.

Sağlık hizmetlerine erişimin artmasıyla birlikte toplumsal tabakalaşmanın azaldığı söylenebilir. Fakat sağlık hizmetlerine yapılan kamu harcamaları artmadığı ve bölgeler arası eşitsizliği azaltma yönünde adımlar atılmadığı sürece tabakalaşmanın giderek yoğunlaşması kaçınılmazdır. Dolayısıyla sağlık politikasını oluşturanların gelir eşitsizliğinin sağlık hizmetlerine erişime etkisini en aza indirmeleri gerekmektedir. Bu açıdan son yıllarda giderek yaygınlaşan ilaç ve muayene ücreti katkı payları, erişimde eşitsizliği arttıran politikalar olmuştur.

Sonuç ve Öneriler

Günümüz itibariyle Türkiye, gelişmekte olan ülkeler grubunun yukarısında bulunan, 850 milyar dolar civarında GSYH’sı, on bin dolar

civarında seyreden Kişi Başına GSYH'sı ile orta büyüklükte bir ülkedir. Dış ticaretinin büyük bölümünü Avrupa ülkeleriyle yapmakta olup ekonomisi Batılı bir görünüm arz etmektedir. Özellikle 1980'lerden itibaren büyük bir dönüşüm geçirmekte olan sosyal ve ekonomik yapısı, sosyal tabakalar bakımından aynı sonuçlar doğurmamıştır. 1980'lerde %75'lik kısmı kırsalda yaşayan nüfusu varken günümüzde nüfusunun %80'i şehirli olan bir Türkiye'nin, yüzleştiği ve çözüm bulması gereken sosyal ve ekonomik sorunları da çeşitlenmiş ve derinleşmiştir. Gelirin sosyal tabakalar arasında adil bir şekilde dağılmasının önündeki engellerin aşılması için daha fazla çaba gösterilmelidir.

Türkiye'nin sanayileşme sürecinin gerisinde kalmış olması ve günümüz gelişmiş ülkelerin özelleştirme sürecini onlarla aynı dönemde yaşamış olması, Türkiye ekonomisinin sanayileşme sürecini sekteye uğratmıştır. İstihdamdaki daralma, temel tüketim mal ve hizmetlerindeki pahalılık gibi nedenlerle ithalata bağımlı bir sanayi üretiminin yıkıcı etkileri en çok dar gelirli grupları üzerinde olmaktadır. Bilgi ekonomisinin sunduğu imkanlardan yararlanarak yeni teknolojiler geliştirmek suretiyle söz konusu gruplara yönelik istihdam alanı genişletilmelidir.

Sektörler arasındaki geçişlerin sancılı olması, gelişen sektörlerdeki gelir artışının getirmesi gereken refahın dengeli olmasını önlemektedir. Ülke ekonomisinin tarım sektörünü ihmal etmeden sanayi sektörlerine ağırlık vermesi ve gelişmiş hizmet sektörlerinden bireylerinin faydalanmasını sağlamalıdır.

Başta 1994, 2001 ve 2008 yıllarında görülen, yerel ve küresel kaynaklardan beslenen ekonomik krizler; gelir seviyesi düşük grupların daha fakirleşmesine yol açarken, spekülatif fırsatları değerlendirebilen küçük grupların zenginleşmesini sağlamıştır. Sosyal devlet anlayışının kurumlar nezdinde uygulama alanı bulması, benzer durumlarda alt sosyal tabakalardaki yıkımı en aza indirecektir.

Cumhuriyet kurulduğundan beri Türkiye'nin iktisadi kalkınma sürecindeki en temel sorunu finansal kaynakların yetersizliği olmuş, bu da sosyal devlet anlayışının yerleşmesini ve gereklerinin yerine getirilmesini engellemiştir. İktisadi kalkınmanın aktörü olacak bir burjuva yaratma girişimleri ise kısmen sağlanmış olsa bile daha sonraki yıllarda kalkınma sürecinde bocalamıştır.

Bununla birlikte yirmi birinci yüzyılın ilk çeyreğinde, Avrupa Birliğine aday ülke konumundaki Türkiye, fakirliğin kısır döngüsü diye tarif edilen sarmalı aşarak gelişmekte olan ülkeler arasında yukarılarda yer

bulmuştur. On bin dolar gelir tuzağını da aşması ve vatandaşlarına, sosyal tabakalar arasındaki uçurumu derinleştirmeden refah sunması mümkündür.

Kaynakça

- Afacan, H. H. (2001), *Toplumbilimi*, Yeni Akademi Kitabevi, Konya.
- Albayrak, A.S. (2005), “Türkiye’de İllerin Sosyoekonomik Gelişmişlik Düzeylerinin Çok Değişkenli İstatistik Yöntemlerle İncelenmesi”, *ZKÜ Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt 1, Sayı1.
- Bayraktutan, Yusuf (1994), “Bölgesel Dengesizlik ve Bölgesel Kalkınma”, *Atatürk Üniversitesi İİBF Dergisi*, Cilt:10, Sayı:3-4.
- Bozkurt, V. (2015), *Değişen Dünya’da Sosyoloji*, Ekin Basım Yayın Dağıtım, Bursa.
- Çakmak, Özlem (2008), “Eğitimin Ekonomiye ve Kalkınmaya Etkisi”, *D.Ü. Ziya Gökalp Eğitim Fakültesi Dergisi*, 11, 33-41.
- Çiftiyıldız, K. ve Şahin H. (2017), *Ağrı İlinin Sosyo-Ekonomik Profili içinde: Ağrı İli Sosyal Güvenlik ve Sosyal Yardım Verileri*, AİÇÜ Yayın, No:19.
- Dinçer, Bülent, Özaslan Metin, Kavasoglu Taner (2003), *İllerin ve Bölgelerin Sosyo-Ekonomik Gelişmişlik Sıralaması Araştırması*, DPT, Yayın No: 2671.
- Dönmezer, Sulhi (1984), *Sosyoloji*, Savaş Yayınları, 9. Baskı, Ankara.
- Giddens, Anthony (2012), *Sosyoloji*, Kırmızı Yayınları, Ankara.
- Gök, Maide (2016), “Türkiye’de Toplumsal Cinsiyet ve Tabakalaşma” içinde: *Türkiye’de Toplumsal Tabakalaşma ve Eşitsizlik*, Matbu Kitap.
- Gül, Sallan S. ve Gül H. (2008), *Türkiye’de Yoksulluk, Yoksulluk Yardımları ve İstihdam*, (Yay. Haz.: N. Oktik). *Türkiye’de Yoksulluk Çalışmaları içinde* (s. 361-396). İzmir: Yakın Kitabevi.
- Güneş, A. N. Z., ve Tekgüç H. (2016), “Türkiye’de Sağlık ve Tabakalaşma: Eşitsizliklerin Sağlıkta Tabakalaşmaya Etkisi” içinde: *Türkiye’de Toplumsal Tabakalaşma ve Eşitsizlik*, Matbu Kitap.
- Han, Ergül ve Kaya Aysen (2002), *Kalkınma Ekonomisi: Teori ve Politika*, Etam A.Ş. Matbaa, Eskişehir.
- İslamoğlu, E. (2017), *Türkiye’de Gelir Dağılımı*, (Yay. Haz.: Ç. Özdemir ve E. İslamoğlu). *Gelir Dağılımı ve Yoksulluk: Kavram, Teori, Uygulama içinde* (s. 127-140). Seçkin Yayıncılık.
- Kuştepe, Yeşim ve Halaç, Umut (2004), “Türkiye’de Genel Gelir Dağılımının Analizi ve İyileştirilmesi”, *Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Cilt 6, Sayı:4.
- Karaman, Banu ve Özçalık, Melih (2007), “Türkiye’de Gelir Dağılımı Eşitsizliğinin Bir Sonucu: Çocuk İşgücü, Yönetim ve Ekonomi”, *Cilt:14, Sayı:1*.
- Kaya Çabuk, Nilay (2015), “Türkiye’de Toplumsal Cinsiyet Eşitliği ve Eğitim”, http://kizlarinegitimi.meb.gov.tr/KEP-I/files/img/toplum_cinsiyet_ve_egitim.pdf.

- Le Monde, https://www.lemonde.fr/les-decodeurs/article/2017/12/14/les-inegalites-dans-le-monde-en-hausse-depuis-quaranteans_5229478_4355770.html.
- Mutlu, Servet (1992), “Bölge Gelişmesinde Temel Etmenler ve Türkiye’de Durum”, Amme İdaresi Dergisi, Cilt 25, Sayı 3.
- Myrdal, Gunnar (1977), Asian Drama; An Inquiry into the Poverty of Nations, Penguin Books Ltd., Harmondsworth, England.
- Özaydınlık, K. (2014), “Toplumsal cinsiyet temelinde kadın ve eğitim”, Sosyal Politikaları Çalışmaları Dergisi, 14(33), 93-112.
- Sakarya, Âdem ve İbişoğlu, Çiğdem (2015), “Türkiye’de İllerin Sosyo-Ekonomik Gelişmişlik Endeksinin Coğrafi Ağırlıklı Regresyonu Modeli ile Analizi, Marmara Coğrafya Dergisi, Sayı:32.
- Stolley, Kathy S. (2005), The Basics of Sociology, Greenwood Press, London.
- Şahin, Güller ve Gökdemir Levent (2016), “İnsani Gelişme Endeksi Bileşenlerinin Türkiye Ölçeğinde ARDL Sınır Testi İle Sınanması”, Gazi İktisat ve İşletme Dergisi (2)1.
- Tezcan, Mahmut (1996), Eğitim Sosyolojisi, 10. Baskı, Feryal Matbaası, Ankara.
- Topkaya, Ö. (2017), Türkiye’de Gelir Dağılımı, (Yay. Haz.: Ç. Özdemir ve E. İslamoğlu). Küresel Gelir Dağılımı: Kavram, Teori, Uygulama içinde (s. 112-125). Seçkin Yayıncılık.
- Tüylüoğlu, Şevket ve Karalı, Burak (2005), “İnsani Kalkınma Endeksi ve Türkiye İçin Değerlendirilmesi”, S.Ü. İİBF Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi.
- Uzay, Nisfet (2005), Bölgesel Gelişmişlik Farklarının Giderilmesi ve Bölgesel Kalkınma Ajansları, Seçkin Yayıncılık, Ankara.
- Ünal, Ahmet Zeki (2016), Toplumda Tabakalaşma ve Hareketlilik, Birleşik Yayınevi, Ankara.
- Üzümcü, A. ve Korkat, A. (2014), “Türkiye’de Gelir Dağılımı Adaletsizliği ve Yoksullukla Mücadelede Sosyal Yardımların Gelişimi (2003-2012), Kafkas Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi Cilt 5, Sayı 8, 2014 ISSN: 1309 – 4289.
- Yıldırım, Cengizhan (2016), “Neoliberal Dönemde Türkiye’de Sosyal Sınıflar ve Değişen Orta Sınıf” içinde: Türkiye’de Toplumsal Tabakalaşma ve Eşitsizlik, Matbu Kitap.
- Zencirkıran, Memet (2015), Sosyoloji, Dora Yayınları, Bursa.
- <http://databank.worldbank.org/data/reports.aspx?source=world-development-indicators>. Erişim Tarihi: 16.12.2018.
- <http://hdr.undp.org/en/indicators/137506#>. Erişim Tarihi: 22.07.2019.
- <https://databank.worldbank.org/reports.aspx?source=world-development-indicators#>. Erişim Tarihi: 22.07.2019.
- <http://www.tuik.gov.tr/Start.do>. Erişim Tarihi: 22.07.2019.